

เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ต*

Phuket Vernacular Houses

ศิวพงศ์ ทองเจือ¹ วงศกร อุดมโกษณ์²

สุทธินี มงคลประเสริฐ³ แก้วตา ดวงมณี⁴ อภิวิช เย็นใจ⁵

สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต และ E-mail Siwaphong.t@pkru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต และเพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างของรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ จากความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อรูปแบบและพัฒนาการของเรือนจากการสำรวจภาคสนามของเรือนพื้นถิ่นไทยพุทธ ในพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกะทู้ และอำเภอถลาง จาก 6 หมู่บ้าน จำนวน 24 หลัง ตามเกณฑ์คัดเลือก เหลือจำนวน 6 หลัง โดยนำข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ผลวิจัย พบว่า ทรัพยากรทางธรรมชาติมีผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานชุมชน ระบบการปกครองส่งผลต่อรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรม โดยมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ คติความเชื่อที่ส่งต่อกันมา ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดรูปแบบที่แตกต่างกันไปของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1.สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ 2. คติความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม 3. วิถีชีวิตของชาวไทยพุทธภูเก็ตและ 4. วัสดุและวิธีการก่อสร้าง

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต, การตั้งถิ่นฐาน, เรือนพื้นถิ่นภูเก็ต, ภูมิปัญญา, ชาวไทยพุทธ

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

²สถาปนิกชำนาญการ สำนักการช่าง สำนักงานเทศบาลนครภูเก็ต

³นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

⁴นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

⁵นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง "รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นจังหวัดภูเก็ต" ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตสัญญาเลขที่ มรภ.วช.03/2560

Abstract

The purposes of this study were to explore the relationship between local history and settlement of Thai Buddhists in Phuket province and to search factors influencing patterns and development of Thai Buddhism vernacular houses. Field survey of Thai Buddhism vernacular houses had been conducted a total of 24 houses over six villages in three districts; Mueang Phuket, Kathu, and Thalung. Out of which six houses had been passed the criteria. The comparative analysis revealed factors affecting patterns of vernacular houses as follows; (1) weather and geographical conditions (2) beliefs, values, and cultures (3) Thai Buddhist ways of life in Phuket province and (4) the construction methods and materials.

Keywords: A History of Phuket, Settlement, Phuket Vernacular Houses, intellect, Thai Buddhists

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 ส่วนที่ 4 หัวข้อยุทธศาสตร์ การพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจทั้งนี้รายละเอียดของ ยุทธศาสตร์ที่ 9 ได้มุ่งเน้นไปที่ การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ โดยมีแนวทางการพัฒนาภาคได้ เป็นฐานการสร้างรายได้ที่หลากหลาย มีแนวคิด 4 ด้าน ได้แก่ 1) พัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองศูนย์กลาง ของจังหวัดให้เป็นเมืองนำอยู่ เพื่อการใช้งานของคน ทุกกลุ่มในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เอื้อต่อการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีสมดุล 2) ส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองอย่างมีบูรณาการ ภายใต้การมีส่วนร่วมของส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น ภาค ประชาสังคม และภาคเอกชน 3) การพัฒนาระบบ ขนส่งสาธารณะในเขตเมือง และ 4) รักษาอัตลักษณ์ ของเมืองและสร้างคุณค่าของทรัพยากรเพื่อกระจาย รายได้ให้คนในท้องถิ่น ซึ่งให้ความสำคัญต่อการ อนุรักษ์ สืบสานประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม พื้นบ้าน และเมืองเก่า ควบคู่กับการส่งเสริมการเรียนรู้ ของชุมชน และการสร้าง “แบรนด์” หรือ เอกลักษณ์ ของเมือง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองอย่างมีคุณค่า

ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2560, 179) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ จึง เห็นได้ว่าภาครัฐให้ความสำคัญต่อการศึกษาและ อนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งได้ให้ความสำคัญใน ระดับประเทศเพื่อนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์ใน ระดับจังหวัดในขั้นต่อไป

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น ในจังหวัดภูเก็ต พบว่า มีเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของ ชาวบ้านยังกระจายตัวอยู่มากในหลายพื้นที่ของเกาะ ภูเก็ต โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ดั้งเดิม เรือนพื้นถิ่นของชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่ที่พบใน จังหวัดภูเก็ตจะมีลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ตาม กลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างและความหลากหลายใน รูปแบบของการสร้างเรือนพักอาศัย นอกจากนี้ ยังมี ความเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนถ่ายเท ระหว่างวัฒนธรรมความเชื่อซึ่งกันและกัน (วงศกร อุดมโกชนัน, 2556, 165-166) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความ เหมือนและความแตกต่างของเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น มี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยด้าน วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยด้านวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสบริบทของการพัฒนาเมือง

ภูเก็ตที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเป็นผลจากกระแสของการสนับสนุนนโยบายด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดและรัฐบาลในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา สำหรับการศึกษาศาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของทะเลฝั่งตะวันตกหรืออันดามันนั้น ผู้วิจัยพบว่ายังมีการศึกษาวิจัยและงานเขียนน้อย โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพุทธ ทั้งนี้ พบว่างานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคใต้ส่วนใหญ่ มักจะเป็นการศึกษาในระดับภูมิภาคตอนล่าง สำหรับภาคใต้ตอนบนยังขาดการเชื่อมโยงกันในระดับภูมิภาค อีกทั้ง ในระดับจังหวัดงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นก็มีความแตกต่างกับพื้นที่อื่นๆ เช่นเดียวกัน ทำให้งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและชุมชนในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนี้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ขาดความใส่ใจต่อการจัดเก็บและบันทึกข้อมูล ทั้งที่กระแสการพัฒนาที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นภาคใต้ฝั่งอันดามัน และมีความเสี่ยงต่อการคงอยู่หรือสูญหายลดน้อยถอยลงไปอย่างรวดเร็วยิ่งมากขึ้น

เรือนพื้นถิ่นภูเก็ต ถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นบ้านที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ต นอกเหนือไปจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในลักษณะชุมชนเมือง ที่เรียกว่า ชิโน-โปรตุกีส ซึ่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นอย่างดี ส่วนสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นภูเก็ตโดยส่วนใหญ่ มักอยู่บริเวณรอบนอกชานเมืองและพื้นที่ชนบทในหมู่บ้าน งานวิจัยนี้จะทำการศึกษารูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นจังหวัดภูเก็ต ในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยพุทธที่มีแบบแผนและคติความเชื่อในการสร้างเรือนที่แตกต่างกันตามพัฒนาการของแต่ละช่วงอายุ การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย รูปทรงอาคาร รูปทรงหลังคา โครงสร้างและวัสดุ ซึ่งมีผลมาจากพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีวัสดุก่อสร้างและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมของจังหวัดภูเก็ต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต
2. เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างของรูปแบบของเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. กรอบแนวคิดด้านประวัติศาสตร์ โดยทำการศึกษาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานชุมชน จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร แผนที่ และหนังสือที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยแบ่งยุคสมัยด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดภูเก็ตออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ 1.ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 2.ยุคสมัยประวัติศาสตร์ เมืองกลาง 3.ยุคสมัยอุตสาหกรรมเหมืองแร่ และ 4.ยุคสมัยแห่งการท่องเที่ยว สำหรับบทความนี้ผู้วิจัยได้เน้นไปที่ ยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองกลาง เนื่องจากมีการบันทึกประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมากที่สุด
2. กรอบแนวคิดรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ทำการศึกษาผ่านรูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยพุทธภูเก็ต โดยศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลถึงการเกิดรูปแบบที่แตกต่างกันไปของเรือนด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1.สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ 2. คติความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม 3. วิถีชีวิตของชาวไทยพุทธภูเก็ต และ 4. วัสดุและวิธีการก่อสร้าง

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร ศึกษาประวัติความเป็นมาของเมืองภูเก็ต และเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพุทธ การตั้งถิ่นฐานตามฐานทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะ

เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ต

ศิวพงศ์ ทองเจือ, วงศกร อุดมโกษณ์, สุทธิณี มงคลประเสริฐ, แก้วตา ดวงมณี และ อภิวิช เย็นใจ

เดิมของชุมชนโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัย และทฤษฎีหลักการที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและสร้างเครื่องมือวิจัยให้ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ เนื่องจากเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธจากเรือนกรณีศึกษา มีระยะของการตั้งถิ่นฐานต่างกัน และนำนักทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ในแต่ละชุมชน จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากเจ้าของบ้าน ประชาชนชาวบ้าน และนักวิชาการ

3. ข้อมูลจากการสำรวจสภาพทางกายภาพด้วยภาพถ่ายและแผนที่ ซึ่งเป็นการสำรวจในลักษณะ visual Survey ในกรณีที่มีการสำรวจลงลึกในรายละเอียดการจัดทำแผนที่เฉพาะที่ได้จากการสำรวจ

4. ข้อมูลจากการสำรวจจริงวัด (measured survey) โดยทำการเลือกเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาติพันธุ์ชาวไทยพุทธ ในหมู่บ้านที่เป็นกรณีศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ เพื่อให้ได้รายละเอียดของ โดยเน้นแหล่งที่ตั้งที่เป็นชุมชนที่ยังเน้นลักษณะสังคม วัฒนธรรมแต่ละชาติพันธุ์ที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน โดยศึกษาเน้นในรายละเอียดขององค์ประกอบ 5 ส่วน ได้แก่ 1. รูปทรงอาคาร (building form) ลักษณะทางกายภาพของรูปทรงอาคารโดยรวม 2. ผังบริเวณ (site plan) ลักษณะของผังบริเวณบ้าน การแยกประเภทของการวางผังบริเวณจากการสำรวจทุกแหล่งที่ตั้ง 3. ผังเรือน (plan) การใช้สอยภายในบ้านทั้งชั้นบนและชั้นล่าง และความเชื่อที่ส่งผลมายังตัวเรือนและผังบริเวณบ้าน 4. โครงสร้างและวัสดุ (roof form) ลักษณะของโครงสร้างและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนประกอบของอาคารโดยรวม 5. พัฒนาการของเรือน (evolution) พลวัตการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบันของเรือน

5. เกณฑ์การคัดเลือกเรือน สำหรับเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชาวไทยพุทธที่ปรากฏในจังหวัดภูเก็ตนั้น มีอยู่มากมายทั้งเรือนที่ยังคงสภาพในรูปแบบดั้งเดิม และเรือนที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย พบเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอถลาง อำเภอกะทู้ และอำเภอเมืองภูเก็ต จากการสำรวจภาคสนามทั้งหมด 24 หลัง โดยผู้วิจัยมีกรอบแนวคิด 4 ประการ ในการคัดเลือกเรือน ดังนี้ 1. คัดเลือกตามกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่วัฒนธรรมเดียวกัน มีลักษณะการประกอบอาชีพและวิถีการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกันเพื่อใช้ค้นหาและวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะเรือนพื้นถิ่นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เด่นชัด 2. จำแนกตามช่วงอายุเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพุทธ โดยการจำแนกออกเป็น 4 ช่วงอายุ ช่วงละ 29 ปี ได้แก่ 1. ช่วงอายุเรือนระหว่าง 10-39 ปี (พ.ศ.2531-2560) 2. ช่วงอายุเรือนระหว่าง 40-69 ปี (พ.ศ.2501-2530) 3. ช่วงอายุเรือนระหว่าง 70-99 ปี (พ.ศ.2471-2500) และ 4. ช่วงอายุเรือนระหว่าง 100 ปี ขึ้นไป (พ.ศ. 2300-2470) เพื่อค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเรือนพื้นถิ่นในภูเก็ต 3. จำแนกตามสถานที่ตั้งเนื่องจากชุมชนเกิดขึ้นและกระจายอยู่ทั่วทั้งจังหวัด จึงได้แบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 บริเวณใหญ่ คือ อำเภอถลาง อำเภอเมือง และอำเภอกะทู้ แล้วจึงแบ่งเป็นพื้นที่ย่อย คือ ชุมชนหรือหมู่บ้านต่างๆ ในแต่ละอำเภอ ประกอบด้วย เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธภูเก็ต จำนวน 6 หลัง จาก 6 ชุมชน คือ บ้านฉลอง บ้านท่าเรือ บ้านพรุจำปา บ้านกะรน บ้านเชิงทะเล บ้านป่าตอง เพื่อหาปัจจัยทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งซึ่งอาจมีผลต่อรูปแบบเรือน นอกจากเกณฑ์การคัดเลือกทั้ง 3 ข้อ ในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้คำนึงถึงการได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนหรือผู้ครอบครอง ในการสำรวจเนื่องจาก เรือนที่มีลักษณะดั้งเดิมและมีอายุเรือนค่อนข้างมาก โดยมากมักจะไม่มีผู้อยู่อาศัย หรือ

ผู้อยู่อาศัยได้สร้างที่อยู่อาศัยอีกหลังจากอิทธิพลของเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบันแทนการอยู่อาศัยในเรือนหลังเดิม ซึ่งคงเหลือไว้เพียงการเก็บรักษาหรือเพื่อการอนุรักษ์โดยผู้ครอบครอง

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวไทยพุทธ

จังหวัดภูเก็ตมีลักษณะเป็นหมู่เกาะที่มีขนาดใหญ่ ภูมิประเทศมีเทือกเขาวางตัวในแนวจากทิศเหนือไปทิศใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 เป็นภูเขา ซึ่งเป็นแนวกำบังลมและฝน มียอดเขาไม้สิบสองเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด โดยสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 529 เมตร และประมาณร้อยละ 30 เป็นพื้นที่ราบที่อยู่ตอนกลางและตะวันออกของเกาะ มีชายหาดตามแนวชายฝั่ง ทั้งฝั่งตะวันตกที่มีชายหาดสวยงามและฝั่งตะวันออกที่มีลักษณะเป็นดินเลนและป่าชายเลน ภูเก็ตมีสภาพภูมิอากาศที่มีลักษณะป่าเขตร้อนชื้นแบบภาคใต้ มีคลองขนาดเล็กสายสั้นๆ เช่น คลองท่าจีน คลองบางชีเหล้า คลองบางโรง คลองกมลา คลองบางใหญ่ คลองท่ามะพร้าว คลองบางมาเหลา คลองโคกโดนด คลองท่าเรือ เป็นต้น สันนิษฐานว่าในอดีตคลองเหล่านี้เป็นคลองที่มีความกว้างและลึก จนเรือสำเภาสมากรสามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ก่อเกิดเป็นการตั้งถิ่นฐานชุมชนในบริเวณที่เป็นล่อยลูกคลื่นเป็นบริเวณที่เชื่อมต่อกับที่สูงชัน เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาบางส่วน มีน้ำไหลผ่านหรือเกิดแหล่งน้ำธรรมชาติในบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีความเหมาะสมในการทำเกษตรในบริเวณพื้นที่บ้านบางทอง บ้านตะเคียน บ้านลิพอน บ้านฉลอง และบ้านดอน เป็นต้น (กรมศิลปากร 2544, 2-3) จากปัจจัยทางภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานประกอบกับลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้นซึ่งอยู่ในเขตศูนย์สูตร มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือไหลผ่าน ภูเก็ตจึงมี 2 ฤดู ประกอบด้วย ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือน

พฤศจิกายน และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม ในช่วงฤดูร้อนจะไม่ร้อนจัดเหมือนภาคอื่นๆ แต่ในช่วงฤดูฝน ฝนจะตกชุกมากกว่าภาคอื่น ปัจจัยเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนและรูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ (ณรงค์ชูไพโรพิบูลยกิจ 2542, 87) โดยยุคสมัยที่มีความสำคัญของจังหวัดภูเก็ตออกเป็น 4 ยุค คือ 1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ 2. ยุคประวัติศาสตร์เมืองกลาง 3. ยุคอุตสาหกรรมเหมืองแร่ และ 4. ยุคการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยยุคสมัยที่มีความสำคัญในการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวไทยพุทธและรูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นผู้เขียนจะให้ความสำคัญใน 2 ยุค คือ ยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองกลาง เนื่องจากมีการบันทึกประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมากที่สุด เชื่อมต่อยุคสมัยอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ตามสภาพตามภูมิศาสตร์ของเกาะภูเก็ต ซึ่งเป็นแหล่งอุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรแร่

ยุคสมัยประวัติศาสตร์เมืองกลางสู่อุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก การตั้งถิ่นฐานชาติพันธุ์ชาวไทยพุทธพื้นที่ในคาบสมุทรและภาคใต้ ก่อนข้างมีความซับซ้อนเนื่องจากพื้นที่ที่มีการผสมผสานหลากหลายเผ่าพันธุ์ในอดีตตามช่วงเวลาของการปกครอง การเข้ามาอยู่อาศัยของชาวไทยพุทธในอดีต มีกลุ่มคนไทยที่ขยายถิ่นฐานลงมาจากอยุธยาหรืออพยพมายังดินแดนแหลมทอง ภายใต้ลักษณะการปกครองในสมัยอยุธยา ด้วยลักษณะระหว่างภาคกลางและภาคใต้ที่มีความคล้ายคลึงกัน เช่น เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีดินตะกอนที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก มีแม่น้ำสำคัญหลายสายไหลผ่าน (ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี 2557, 118) ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต เริ่มมีการบันทึกในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาหัว

เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ต

คิ้วพงศ์ ทองเจือ, วงศกร อุดมโกษณ์, สุทธิณี มงคลประเสริฐ, แก้วตา ดวงมณี และ อภิวิษ เย็นใจ

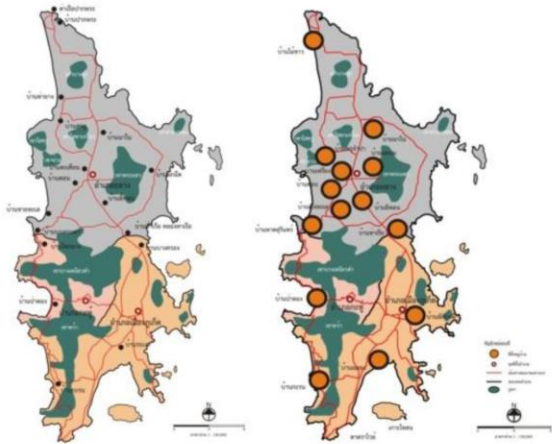
เมืองชายฝั่งทะเลเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากพบแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าต่างประเทศจำนวนมาก สมัยตอนปลายของกรุงศรีอยุธยา มีหลักฐานที่แสดงถึงการค้าขายของเมืองกลางกับชาวต่างประเทศ โดยชนชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับพ่อค้า คือ ชาวโปรตุเกสเพื่อแลกเปลี่ยนเครื่องเทศและสินค้าพื้นเมือง จึงได้มีการยกเมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง เมืองกลาง เป็นหัวเมืองขึ้นตรีขึ้นกับฝ่ายกลางใหม่ทั้งสามเมือง ในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 – 2163) การปกครองเมืองทั้งสามปกครองโดยขุนนางไทยที่ส่งมาจากส่วนกลาง มีการทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ของหลวง คือ การเก็บภาษีอากรจากฝรั่ง ส่วนเมืองภูเก็ตเป็นพื้นที่ใหม่สำหรับซื้อขายสินค้าของพวกฝรั่ง ฮอลันดาที่ตั้งขึ้น (สนธิ ราชภัณฑารักษ์ 2517, 63-65) หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองกลางในพื้นที่แถบนี้ที่มีมาแต่เดิม มีการตั้งเมืองเกิดขึ้นตั้งแต่อดีตในสมัยกรุงธนบุรี ช่วงปี พ.ศ. 2319-2328 โดยเป็นหัวเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตกทั้ง 8 หัวเมือง ได้แก่ เมืองสุระ เมืองสุรอต เมืองก็รา เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่งบางคลี เมืองพังงา เมืองกลาง และเมืองภูเก็ต โดยมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางการปกครอง โดยปกครองในระบบเวียง/วัง/คลัง/นา การจัดเก็บดูแลภาษีอากร โดยเจ้าพระยาอินทวงศ์ อัครมหาเสนาบดีในสมัยพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี (ถนอม พูนวงศ์ 2556, 65) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตก 8 หัวเมือง (รูปที่ 1) กล่าวได้ว่า การตั้งถิ่นฐานชุมชนของจังหวัดภูเก็ตในระยะแรก เกิดขึ้นจากบริเวณที่มีแหล่งทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต โดยมีการเลือกที่ตั้งในบริเวณที่เป็นพื้นที่ราบ ติดแม่น้ำ มีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงของเมืองชายฝั่งทะเลในจังหวัดพังงา ผ่านการปกครองของผู้ดูแลโดยเจ้าเมืองจาก

ส่วนกลางเพื่อเก็บส่วย ภาษีอากร เมืองกลางหรืออำเภอกลางจึงเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ยกฐานะเป็นเมืองในการปกครอง ก่อเกิดเป็นชุมชนต่างๆ กระจายในบริเวณใกล้เคียง โดยมีเมืองกลางเป็นเมืองศูนย์กลาง มีการแบ่งส่วนการปกครอง และชุมชนย่อยเกิดขึ้นและกระจายตัวทั้งเกาะภูเก็ต ในสมัยต่างๆ (รูปที่ 2 ซ้าย) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้มีบันทึกวีรกรรมของท้าวเทพกษัตรีและท้าวศรีสุนทร ในการปกป้องเอกราชของเมืองกลางจากการทำสงครามกับพม่าในสมัยสงคราม 9 ทศวรรษ เมื่อปี พ.ศ. 2328 ซึ่งมีรายละเอียดของชุมชนหมู่บ้าน กล่าวถึง บ้านตะเคียน บ้านท่าเรือ บ้านบางโรง บ้านป่าคลอก และบ้านท่าเรือ เป็นต้น (รูปที่ 2 ขวา)

จากบันทึกของกัปตัน เจมส์ฟอว์เรสต์ (Captain James Forest) ได้บันทึกเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นอยู่ของประชาชนในเมืองกลางไว้ว่า "เราเดินทางมาถึงเมืองกลางเมืองและหมู่บ้านในเกาะนี้ มีบ้านท่าเรือ บ้านเคียน บ้านดอน บ้านปากพระ บ้านนาใน บ้านสี่พัน บ้านท่ายาง บ้านโคกยาง บ้านชายทะเล บ้านบางกะเทาะ บ้านกระน บ้านบางครอง บ้านสาคร บ้านระแง บ้านฝักจืด บ้านป่าตอง รวมประชาชน 12,000 คน (รูปที่ 3 ซ้าย) บ้านเจ้าเมืองทำด้วยไม้ขนาดใหญ่ หลังคามุงด้วยปาล์ม เช่นเดียวกับบ้านในมาเลเซีย เราเดินทางเข้าไปตามทางแคบๆ มีรอยเท้าช้างเต็มไปหมด บริเวณที่เดินผ่านเป็นป่า ผ่านทุ่งโล่ง ซึ่งประชาชนทำนาข้าว มีน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ในสวนของเจ้าเมืองปลูกมะนาว ส้ม ฉี่ส้ม เกาะกลางมีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืช และผลไม้เมืองร้อนได้ดี อากาศค่อนข้างเย็น" (ถนอม พูนวงศ์ 2556, 64-65) จะเห็นได้ว่าลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเกาะภูเก็ตมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ซึ่งมนุษย์ได้ปรับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต ประกอบกับรูปพรรณสัณฐานทางกายภาพ

เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ต

คิวงพงศ์ ทองเจือ, วงศกร อุดมโกชนัน, สุทธิณี มงคลประเสริฐ, แก้วตา ดวงมณี และ อภิวิช เย็นใจ

รูปที่ 3 แสดงที่ตั้ง 16 หมู่บ้านและการเดินทางของกัปตันฟอร์เรสต์ (ซ้าย) (ที่มา : ถนอม พูนวงศ์ ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต) และแสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต (ขวา) (ที่มา : ผู้วิจัย)

รูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวไทยพุทธในจังหวัดภูเก็ต

การศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นภูเก็ตมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อการเกิดรูปแบบที่แตกต่างกันตามช่วงอายุของเรือนจาก 4 ปัจจัย ได้แก่

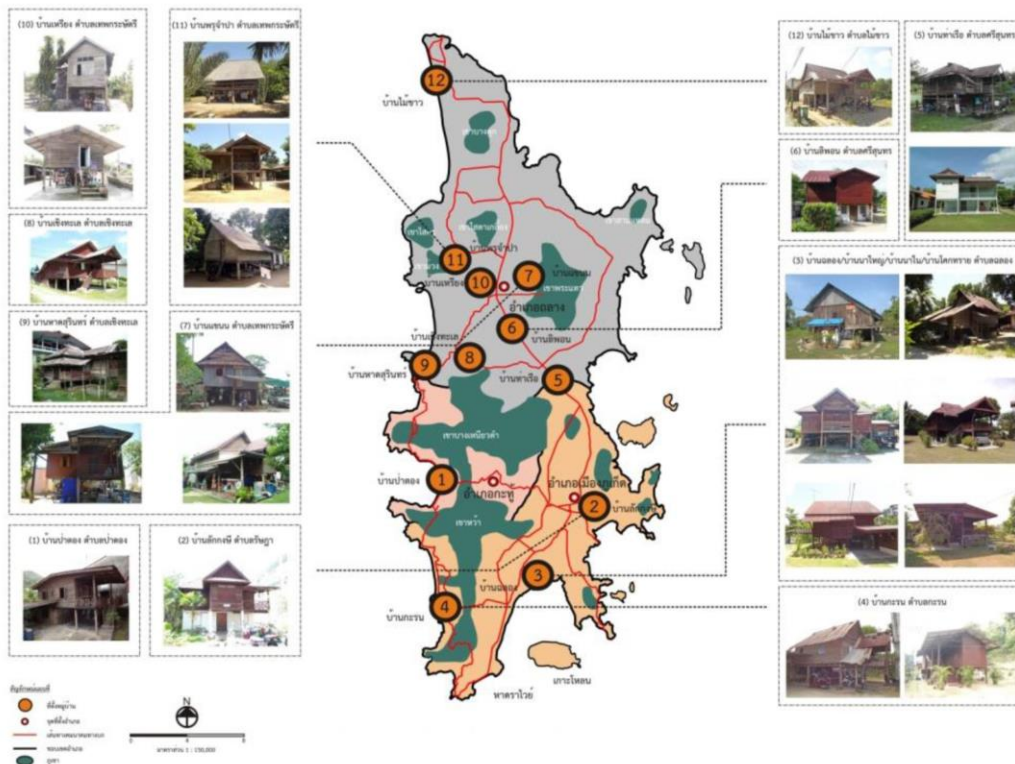
1. สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เวดล้อมไปด้วยทะเลของเกาะภูเก็ต ภายใต้อากาศที่มีที่ราบขนาดใหญ่อยู่ระหว่างภูเขาสองลูก ได้แก่ เขาหัว และเขาพระแทว ทอดตามแนวของเทือกเขาภูเก็ตทั้งที่ราบด้านฝั่งตะวันตก อ่าเภอกลางและที่ราบฝั่งตะวันออก อ่าเภอเมือง ด้วยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีมูลค่าทั้ง สัตว์ป่า ของป่า พืชพรรณ เครื่องเทศ รวมถึงทรัพยากรแร่ ที่เป็นส่วนผสมที่สำคัญของการผลิตโลหะและวัสดุที่ตกทอดมาจากยุคสำริด ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัยเพื่อผลิตเครื่องใช้สอยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ชาวไทยพุทธมีอาชีพทำเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนาข้าว ทำสวนผลไม้ พื้นที่ของ

เกาะภูเก็ตโดยส่วนใหญ่ในอดีตมีสภาพเป็นป่าฝนที่ขรุขระร้อนชื้น มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีป่าเขาตงดิบที่ราบลุ่มน้อย ทำให้มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านมีตะกอนที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม จึงเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และชุมชน การตั้งหมู่บ้านแบบกระจุกกระจายไปตามพื้นที่เกษตรกรรมของตนเอง แต่มีความเป็นกลุ่มก้อน โดยสามารถวัดได้จากระยะห่างของการเดินทางไปในแต่ละหมู่บ้าน ปัจจัยในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเลือกทำเลที่ตั้งที่ราบลุ่ม ได้แก่ บ้านตะเคียน บ้านดอน บ้านพรุจำปา บ้านนาโน เป็นต้น ในอ่าเภอกลาง และการเลือกทำเลที่ตั้งที่ราบเชิงเขา ได้แก่ บ้านกระรน บ้านป่าตอง เป็นต้น ในอ่าเภอเมือง และอ่าเภอกะทู้ (รูปที่ 4)

ส่วนสภาพภูมิอากาศ อยู่ในเขตร้อนชื้นที่มีฝนตกชุกและลมแรง ส่งผลต่อการเลือกรูปทรงหลังคาในระยะแรกเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธจะนิยมสร้างหลังคาทรงจั่ว ซึ่งเป็นอิทธิพลการสร้างเรือนไทย แต่เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธภูเก็ตมีสัดส่วนที่มีความสูงน้อยกว่า เนื่องด้วยลมแรงและไม่ได้ฝังเสาลงดิน หลังคาจะมีชายคาที่ยื่นยาวมากกว่าปกติ เนื่องจากช่วงเวลาที่ฝนตก มักมีกระแสมแรงด้วย การทำชายคาสั้นจะทำให้ฝนสาดเข้าหาผนังเรือนทำให้ผุพังเร็ว นอกจากนี้การไม่นิยมฝังเสาลงดินของชาวไทยพุทธ ก็เป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศ การผุกร่อน แผลงทำลายเนื้อไม้ ที่เกิดจากความชื้นสูง สำหรับรูปทรงหลังคา ได้กำหนดไว้ 8 รูปแบบ คือ หลังคาปีกนกแฉ่น หลังคาโรงช้าง หลังคาคร้วขวาง หลังคาสามหรือหลังคาแบบกล้วยหวีเดี่ยว หลังคา 5 (ปั้นหยาเบญจา) หลังคาจีนห่อคาชี หลังคาตึกปูนหมดทั้งหลัง (อั่งม้อเหลา) หลังคาแบบหัวช้าง (อรุณรัตน์ สรรเพ็ชร 2545, 48) ต่อมามีการเพิ่มเติมแบบจีน อิสลาม และฝรั่ง สืบให้เห็นได้ว่าการยอมรับและแลกเปลี่ยน

ทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธได้ง่าย ภายใต้คติความเชื่อในวัฒนธรรมอื่นๆ โดยลักษณะเฉพาะที่เป็นรูปแบบไทยแท้ คือ ตัวเรือนทรงไทย ส่วนมากจะมี หิ้ง มีแคร่ มีพลา มีเชิง และผนังหรือหน้าต่างแบบฝาไหล ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบใดก็ตาม (รูปที่ 5)

รูปที่ 4 แสดงชุมชนและที่ตั้งเรือนพื้นถิ่น กรณีศึกษา จำนวน 24 หลัง (ที่มา : ผู้วิจัย)

หลังที่ 1 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านฉลอง
อายุเรือน 155 ปี (พ.ศ.2405)

หลังที่ 2 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านท่าเรือ
อายุเรือน 120 ปี (พ.ศ.2440)

หลังที่ 3 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านพรุจำปา
อายุเรือน 95 ปี (พ.ศ.2465)

หลังที่ 4 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านกะรน
อายุเรือน 83 ปี (พ.ศ.2477)

หลังที่ 5 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านเชิงทะเล
อายุเรือน 58 ปี (พ.ศ.2502)

หลังที่ 6 เรือนไทยพุทธถิ่นภูเก็ต
บ้านป่าตอง
อายุเรือน 50 ปี (พ.ศ.2510)

รูปที่ 5 แสดงรูปทรงอาคารและหลังคา เรือนกรณีศึกษา จำนวน 6 หลัง (ที่มา : ผู้วิจัย)

2. คติความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม

คติความเชื่อและค่านิยมชาวใต้ มีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศ ความเชื่อในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทยพุทธในวิถีชีวิตที่ยังยึดถือติดต่อกันมา ซึ่งจะต้องมี 4 แค่ แค่บ่อ แค่ท่า แค่นา แค่วัด มีความหมายดังนี้ 1. แค่บ่อ ต้องเป็นสถานที่ใกล้แหล่งน้ำจัดเพื่ออุปโภคและบริโภค 2. แค่ท่า ต้องใกล้ทำนน้ำ ลำน้ำ หรือคลอง เพื่อความสะดวกในการสัญจร 3. แค่นา ต้องใกล้นาเพื่อประกอบอาชีพการทำกสิกรรม และ 4. แค่วัด ต้องใกล้วัดเพื่อความสะดวกในการทำบุญและใกล้ศาสนา (วงศกร อุดมโกษณ์ 2556, 29) นอกจากนี้ ชาวถกลางในอดีตมีความเชื่อในชัยภูมิที่ตั้งเรือนตามตำแหน่งที่ตั้งของเรือนท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร ดังนี้ “หน้ารนแม่หมา มีขามค่อม้า มีหว่ากาจับ มีต้นม่วงคล้า มีสระหน้าบ้าน มีคูโดยรอบ มีขอบค่ายไผ่” (ศิวพงศ์ ทองเจือ 2561, 5) ซึ่งเป็นคำกล่าวในพิธีบูชาไว้ผีกลาง ของชาวเมืองถกลางในอดีต ส่วนคติความเชื่อในการวางตำแหน่งทิศทางเรือนหัวหน้าเรือนไปทางทิศตะวันออก โดยจั่วทั้งสองจะต้องให้ไปด้านทิศเหนือและทิศใต้ โดยไม่ขวางหัว (ขวางตะวัน) และมีการวางหลังคาโดยส่วนมากตามตะวัน มีส่วนน้อยที่วางหลังคาขวางหัว ซึ่งเป็นพัฒนาการในช่วงหลัง จากอิทธิพลของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานถนนเข้าสู่หมู่บ้าน โดยชาวภูเก็ตมีความเชื่อว่า หากปลูกเรือนขวางหัว จะไม่ดีไม่เป็นมงคล มีตำแหน่งการวางห้องข้าวอยู่ทางทิศตะวันออกบริเวณลานหน้าเรือน โดยส่วนใหญ่มักจะอยู่ด้านขวาเมื่อหันหน้าออกจากเรือน การปลูกต้นไม้บริเวณลานหน้าบ้าน มักเป็นต้นมะขาม ในระยะหลังมักเป็นต้นมะม่วง บ่อน้ำมักวางอยู่บริเวณใกล้ลานบ้านซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเรือน แต่บ่อน้ำมักขึ้นอยู่กับตำแหน่งของตาน้ำที่มีการดูฤกษ์ยามจากหมอหรือปราชญ์ท้องถิ่น เรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธภูเก็ตในยุคแรกไม่พบว่ามีชานระเบียงหน้าเรือน แต่ก็มีบันไดพาดช่วงเดียว

3. วิถีชีวิตของชาวไทยพุทธภูเก็ต

ชาวไทยพุทธภูเก็ต ในอดีตแรกเริ่มประกอบอาชีพกสิกรรม ทั้งทำนา ทำสวน ทำไร่ การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ วัฒนธรรมการทำนาของชาวใต้มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีต ในระยะแรกต้องอาศัยแรงงานคน และแรงงานสัตว์เลี้ยง โดยชาวใต้มักจะนิยมมีลูกมากเพื่อให้เป็นแรงงานในการทำนา การทำนามีทั้งนาลุ่ม นาไร่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยวิถีจักรของดินและน้ำ ตามความเชื่อและประเพณี การทำนาของชาวภูเก็ตมีข้าวพันธุ์พื้นเมืองหลากหลายชนิด ปัจจุบันข้าวพันธุ์พื้นเมืองเหล่านี้ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว ได้แก่ ข้าวแม่บู่ ข้าวไข่มดแดง เป็นต้น ชาวภูเก็ตมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเช่นเดียวกับชาวไทยภาคกลางทั่วไป เช่น บวงสรวงเทพยดา พระแม่โพสพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว มีเร็นข้าวหรือ เรือนข้าว ซึ่งชาวไทยพุทธเรียกว่า “ห้องข้าว” ส่วนการทำสวน จะนิยมปลูกพืชผัก ผลไม้แบบผสมผสาน หลากหลายชนิด ชาวใต้นิยมปลูกพันธุ์ไม้พื้นถิ่นยืนต้น ให้เป็นสวนผสมผสานในป่า ซึ่งเรียกว่า “สวนสมพรหม” ในยุคนี้ถือเป็นอาชีพหลักของเกาะภูเก็ต ส่วนการทำเหมืองแร่ มีหลักฐานว่ามีการทำมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยในยุคสำริด เพื่อเป็นส่วยในการส่งไปยังราชอาณาจักรสุโขทัย เรื่อยมาจนถึงยุคเหมืองแร่ดีบุกที่มีการทำเหมืองแร่อย่างจริงจัง ชาวไทยพุทธพื้นเมืองส่วนใหญ่จะนิยมแต่งงานกับชาวจีนที่เข้ามาทำเหมืองแร่ ทำให้ในยุคหลังชาวไทยพุทธจะมีเชื้อสายจีนผสม ซึ่งคนภูเก็ตเรียกว่า “บาบ๋า” สำหรับผู้ชาย และ “ย่าหย่า” สำหรับผู้หญิง โดยมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมจีนกับไทย ยุคนี้ทำให้รูปแบบเรือนพื้นถิ่นแบบไทยพุทธถูกผสมผสาน มีการต่อเติมเรือนติดพื้นแบบคริวจีนด้านหลัง มีการใช้งานใต้ถุนเรือน การต่อเติมพื้นที่ห้องนอนติดพื้นด้านข้าง มีการปรับเปลี่ยนหลังคาแบบจีน ภายหลังหมดยุคอุตสาหกรรมเหมืองแร่ เริ่มมีการทำสวน

ยางพารา ในจังหวัดภูเก็ต พื้นที่นาข้าวถูกเปลี่ยนเป็นการปลูกยางพารา ทำให้ห้องข้าวที่อยู่ตามเรือนพื้นถิ่นไม่ได้ถูกใช้อีกต่อไป จึงกลายเป็นห้องเก็บวัสดุอุปกรณ์หรือถูกทิ้งร้างหลายหลัง พัฒนาการของเรือนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของการอยู่อาศัยแตกต่างกันไปเมื่อพิจารณาจากรูปทรงทางกายภาพ ผังบริเวณ ผังเรือน โครงสร้างและวัสดุแล้ว ส่วนใหญ่พบว่าเรือนพื้นถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตมักเกี่ยวข้องกับ 2 ปัจจัยที่สำคัญอันดับแรกคือการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงจากในอดีตสู่วิถีชีวิต

สมัยใหม่ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่ใช้สอย เช่น การเพิ่มเติมห้องครัวด้านหลัง การต่อเติมเพิ่มพื้นที่จอดรถยนต์ การต่อเติมห้องน้ำภายในเรือน และการปรับเปลี่ยนวัสดุสมัยใหม่ทดแทนของเดิม เป็นต้น ปัจจัยข้อที่สองคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพซึ่งปัจจัยทั้งสองข้อที่ได้กล่าวมานั้นเป็นปัจจัยหลักที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการและความคงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธในปัจจุบัน

เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	ช่วงอายุการสร้าง	โครงสร้างหลังคา	โครงสร้างรับพื้น	ฐานราก		โครงสร้างเสา			วัสดุผนัง			วัสดุผนัง		
		ไม้	ไม้	แท่นดิน	คอนกรีต	ไม้	คอนกรีต	เสาสำเร็จรูป	บุฉาบ	สีกระเบื้อง	สีกระเบื้อง	ไม้	ก่ออิฐ	
	หลังที่ 1 เรือนชาวมอญยุคบ้านตลิ่ง อายุเรือน 155 ปี (พ.ศ.2495)													
	หลังที่ 2 เรือนชาวมอญยุคบ้านตลิ่ง อายุเรือน 120 ปี (พ.ศ.2440)													
	หลังที่ 3 เรือนชาวมอญยุคบ้านพุด่าง อายุเรือน 95 ปี (พ.ศ.2463)													
	หลังที่ 4 เรือนชาวมอญยุคบ้านกระแต อายุเรือน 83 ปี (พ.ศ.2477)													
	หลังที่ 5 เรือนชาวมอญยุคบ้านสิชลอน อายุเรือน 58 ปี (พ.ศ.2502)													
	หลังที่ 6 เรือนชาวมอญยุคบ้านป่าตอง อายุเรือน 50 ปี (พ.ศ.2510)													

รูปที่ 6 แสดงโครงสร้างและวัสดุ เรือนกรณีศึกษา จำนวน 6 หลัง (ที่มา : ผู้วิจัย)

เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ต

ศิวพงศ์ ทองเจือ, วงศกร อุดมโกชน, สุทธิณี มงคลประเสริฐ, แก้วตา ดวงมณี และ อภิวิช เย็นใจ

4. วัสดุและวิธีการก่อสร้าง

โครงสร้างและวัสดุของเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ พบการใช้วัสดุที่แตกต่างกันในแต่ละส่วนของโครงสร้าง โดยแบ่งออกเป็น โครงสร้างหลังคา โครงสร้างเสา โครงสร้างรับพื้น และวัสดุผนัง นิยมใช้วัสดุธรรมชาติ คือ ไม้จริง เนื่องจากในอดีตสามารถหาได้ง่ายในแถบบริเวณที่ตั้งเรือนในส่วนวัสดุผนัง หลังคานิยมในยุคแรกจะมุงด้วยจาก ต่อมาจึงใช้สังกะสีในการมุงหลังคา รองลงมาเป็นหลังคากระเบื้องลอนคู่ เนื่องจากในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต มีลักษณะฝนตกชุกตลอดทั้งปี วัสดุมุงหลังคาจึงเป็นส่วนสำคัญในการคุ้มแดด ลม และฝน ให้แก่ผู้อยู่อาศัย ถึงแม้วัสดุในยุคหลังชาวบ้านจะไม่สามารถผลิตเองได้ แต่ก็ยังเป็นวัสดุที่สามารถหาซื้อได้ง่ายในท้องถิ่นและมีความคงทนในการใช้งานมากกว่าวัสดุธรรมชาติ ในโครงสร้างฐานรากมีความน่าสนใจอย่างหนึ่งคือ คนใต้ไม่ฝังเสาลงดินแต่ใช้วิธีวางเสาทุกต้นลงบนแท่งหินหรือแท่งซีเมนต์ เพื่อความแข็งแรง เนื่องจากในพื้นที่มีลักษณะเป็นดินปนทราย และลดการปะทะโดยตรงระหว่างเสาไม้และพื้นดินที่มีความชื้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดเชื้อราและปลวก ในพื้นที่ภูเก็ตส่วนใหญ่มีการใช้ฐานรากเสาคอนกรีตสำเร็จรูป มีเตี้ยเหล็กสำหรับใช้เสาไม้สวมเพื่อใช้ยึดไม่ให้เสาเคลื่อน ซึ่งเข้ามาในยุคที่คอนกรีตกำลังเป็นที่นิยมและมีความสะดวกรวดเร็ว ในการก่อสร้างทดแทนการใช้ฐานรากหินสกัดขึ้นรูปที่ต้องใช้ทักษะเชิงช่าง ซึ่งยังพบได้ในเรือนที่มีอายุมาก การเลือกใช้โครงสร้างและวัสดุมีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาในการใช้งาน ทักษะเชิงช่างที่มีในกลุ่มชาวไทยพุทธ และแนวคิดด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในถิ่นที่ตั้ง (รูปที่ 6)

บทสรุป

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ถือเป็นตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ เป็นมรดกที่จับต้องได้ และบ่งบอกถึงความเป็นประเพณีนิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น เป็นตัวแทนสะท้อนภูมิปัญญาและความภาคภูมิใจของคนในชาติ เรือนพื้นถิ่นไทยพุทธภูเก็ตที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ยังคงยืนหยัดเป็นตัวแทนที่จะบอกเรื่องราวในอดีต วิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ทิ้งไว้ ตามบริบทแวดล้อมธรรมชาติและภูมิสังคม นั้นๆ แม้ยุคสมัยและวิถีชีวิตผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เนื่องด้วยพัฒนาการทางด้านวัสดุ เทคนิควิทยาการก่อสร้าง การรุกรานของเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้นิยมสร้างบ้านเรือนแบบสมัยใหม่ภายใต้ความเชื่อด้านวัสดุที่มีความมั่นคงถาวร ละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการวางผังและการออกแบบ หันหน้าสู่ถนนตามสมัยนิยมในปัจจุบัน ก่อเกิดเป็นอาคารสมัยใหม่ที่เน้นปริมาณจำนวนมากเป็นหลัก ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ต้องพึ่งพาปัจจัยด้านการดำรงชีพอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การใช้เครื่องปรับอากาศ การทำสีอาคาร การตัดฝ้าเพดาน การปูพื้นและกระเบื้องด้วยเหตุผลด้านสภาวะน่าสบายและความทนทานของวัสดุเพียงประการเดียว ทำให้ขาดการต่อยอดภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัย แนวคิดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในปัจจุบันได้รับการยอมรับว่าเป็นการออกแบบที่คำนึงถึงความยั่งยืน โดยการสร้างอาคารด้วยกำลังคนภายในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้วัสดุท้องถิ่น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านที่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีท้องถิ่นที่มีความยั่งยืนให้เป็นสภาวะน่าสบาย ผ่านการพิสูจน์กาลเวลาในแต่ละช่วงอายุเรือนมาอย่างยาวนาน

ข้อเสนอแนะ

การออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยจึงเป็นแนวทางในการนำองค์ความรู้บางอย่างมาใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน ทั้งนี้ระดับความเข้าใจทางด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สถาปนิกผู้ออกแบบต้องสังเกต เรียนรู้ ผักผ่อน และต่อยอด ดังคำกล่าวที่ว่า “เรียนรู้อุดดี ปรับใช้ปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต” ภายใต้ปรัชญาแนวคิดหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 คือ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยอาศัยพื้นฐานของการศึกษาวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรคสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทภูมิสังคมนั้นๆ ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและรู้เท่าทันโลกในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ถนอม พูนวงศ์. (2556). *ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์.

ณรงค์นุช ไพโรพิบูลยกิจ. (2542). *เรือนไทย*. กรุงเทพฯ:

บริษัท เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย จำกัด องค์การคำของคุรุสภา.

ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี. (2557). *รูปแบบบ้านเรือน*

ของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์. เชียงใหม่:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์บริการ

งานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. มีนาคม.

วงศกร อุดมโกชนัน. (2556). *พัฒนาการของเรือนพื้น*

ถิ่นไทยพุทธภูเก็ต. การประชุมวิชาการ

บัณฑิตศึกษาศิลปากรระดับชาติ ครั้งที่ 1

การศึกษาเชิงสร้างสรรค์ คณะสถาปัตยกรรม

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิวพงศ์ ทองเจือ. (2561). *ทำเนียบเรือนพื้นถิ่นภูเก็ต:*

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภูเก็ต (Directory of Phuket Vernacular Houses. พิมพ์ครั้งที่ 1.

ภูเก็ต: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

ศิวพงศ์ ทองเจือ, และวงศกร อุดมโกชนัน. (2561).

โครงการวิจัยรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์

เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นจังหวัดภูเก็ต. สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และคณะ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราช-

ภัฏภูเก็ต.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

(2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม*

แห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564. สภา

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุเชาว์ พงศานนท์. (2558). *ปุมบ้าน ปุมเมือง*. ภูเก็ต:

บริษัท ป่าตองอ็อฟเซทเพรส จำกัด เทศบาล

ตำบลเทพกระษัตรี.

สุเชาว์ พงศานนท์. (2556). *คนบ้านเคียน*. ภูเก็ต:

บริษัท ป่าตองอ็อฟเซทเพรส จำกัด เทศบาล

ตำบลเทพกระษัตรี.

สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2517). *ภูเก็ต*. สำนักพิมพ์

บรรณกิจ.

อรุณรัตน์ สรรเพ็ชร. (2545). *เลียบ ชนะศึก ชุมทรัพย์*

วัฒนธรรมกลาง. ภูเก็ต: กลุ่มผู้สนใจ

ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต.

อรศิริ ปาณินท์. (2543). *ปาฐกถาศิลป์ พีระศรี ครั้งที่ 5*

"ปัญญาสร้างสรรค์จากเรือนพื้นถิ่น". กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศิลปากร.